

ارزیابی طرح‌های پیشگیرانه مبارزه با مواد مخدر

ابراهیم داودی دهاقانی^۱، هادی رفیعی‌کیا^۲

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۶/۱۴ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۸/۱۵

چکیده

زمینه و هدف: براساس آمار مراجع رسمی در بین انواع ناهنجاری‌های اجتماعی در استان کرمانشاه، جرائم مواد مخدر بیشترین میزان را به خود اختصاص داده است. سیاست جنایی پیشگیرانه پلیس، از طریق اجرای طرح‌های پیشگیری از جرائم مواد مخدر در تلاش برای کاهش جرائم این حوزه است. این موضوع پژوهشگران پژوهش حاضر را بر آن داشت تا به شیوه علمی، ضمن بررسی تدابیر و طرح‌های پلیسی برای پیشگیری از این جرم، به ارزیابی این طرح‌ها و برنامه‌ها بپردازند.

روش: پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و از نظر روش از نوع کیفی است که به روش تحلیل محتوای کیفی انجام شد. جامعه مشارکت‌کنندگان پژوهش حاضر خبرگان، مسئولان و کارشناسان انتظامی پلیس‌های تخصصی مبارزه با مواد مخدر و پیشگیری استان کرمانشاه هستند که به صورت هدفمند از میان آن‌ها، براساس اشباع نظر با ۱۴ نفر مصاحبه نیمه ساختاریافته انجام شد. داده‌های تحقیق از نظر روایی، متکی به نقل قول‌های پرسش‌شوندگان است. داده‌های تحقیق پس از جمع‌آوری به روش استقرای تحلیلی، تحلیل شد.

یافته‌ها و نتایج: در مرحله نیازسنجی طرح‌های پیشگیری از جرائم مواد مخدر معیار فعلی اجرای طرح‌ها، نارضایتی مردم و تشخیص پلیس است و در مرحله ارزیابی مبانی نظری، ضمن اینکه مبانی نظری طرح‌ها نیاز به تقویت دارد این نکته حاصل شد که تأکید بر مقابله بیشتر از پیشگیری است. همچنین در مرحله ارزیابی فرآیند اجرای نتایج بر هماهنگی و همکاری با سایر نهادها به صورت سازنده و مؤثر تأکید داشتند و در ارزیابی میزان اثربخشی به دست آمد که تلاش‌های انجام شده کافی نیست و حل این معضل نیازمند اراده ملی و استانی است.

کلیدواژه‌ها: ارزیابی، پیشگیری از جرم، جرائم مواد مخدر، طرح‌های انتظامی.

۱. استادیار گروه مدیریت راهبردی، دانشگاه علوم انتظامی امین، تهران، ایران. (نویسنده مسئول). رایانامه:

davoodi57@chmail.com

۲. استادیار گروه پیشگیری انتظامی، دانشگاه علوم انتظامی امین، تهران، ایران. رایانامه:

setar91h93@chmail.ir

مقدمه

این ادعا که از طریق طرح‌ها و برنامه‌های پیشگیری و مقابله با جرائم می‌توان ریشه‌های جرائم را خشکاند، قابل تردید است، بلکه می‌توان گفت که در صورت اجرای صحیح طرح‌های یادشده می‌توان تاحدودی وقوع جرائم را محدود کرد. به‌نحوی که با روش‌های هدفمند و با استفاده از کارشناسان ماهر و مشارکت مردم و جامعه مدنی، شرایطی ایجاد شود که زمینه ارتکاب جرم تاحدودی کاهش یابد؛ زیرا جرم پدیده‌ای اجتماعی و انسانی است که از بدو خلقت انسان، همراه او بوده است، بنابراین کاهش جرم نیز به‌طور قطع باید با مشارکت مردم انجام شود.

بی‌تردید تأثیر اجرای سیاست‌های پیشگیرانه در جلوگیری از انحرافات اجتماعی، به مراتب از سازوکارهای مقابله با انحراف، کارآمدتر خواهد بود. به‌علاوه این شیوه، هزینه کمتری را برای مقابله با انحرافات اجتماعی در پی دارد. همان‌گونه که در علم پزشکی پذیرفته شده است که پیشگیری از ابتلا به بیماری‌ها، به مراتب آسان‌تر و کم‌هزینه‌تر از درمان بیماری‌ها خواهد بود و به‌ویژه آنکه در برخی موارد ممکن است عدم پیشگیری، فرد را به یک بیماری بی‌علاج مبتلا کند. طرح‌های انتظامی پیشگیری از جرم و به‌طور خاص، طرح‌های پیشگیری از مواد مخدر در این پژوهش یکی از همین سیاست‌های پیشگیرانه است که در قالب تدابیر سیاست جنایی طبقه‌بندی می‌شود.

در تمام جوامع، پلیس بزرگترین نهاد کشف جرم است اما نهادهای دیگری هم در این امر مشارکت دارند که باوجود نقش مهم آنها، کمتر مدنظر قرار می‌گیرند، ارزیابی طرح‌های پیشگیری این فرصت را فراهم می‌کند تا پلیس بتواند علمی‌تر و مؤثرتر برای شناسایی علل و بسترهای ارتکاب این جرم و راه‌های پیشگیری و کاهش جرائم مواد مخدر گام برداشته و از فعالیت‌های غیرضروری و تکراری و غیرکارشناسی خودداری کند. با استفاده از نتایج این پژوهش، پلیس می‌تواند میزان کنترل و حضور و عملکرد خود را در مناطق مدنظر

افزایش داده و توفیق بیشتری در این راستا کسب کند و با کمک سایر سازمان‌ها، از شکل‌گیری محدوده‌های آلوده بیشتر در آینده جلوگیری و با اقدامات مؤثر و هدفمندتری، طرح‌های پیشگیرانه بعدی را انجام دهد.

پیشگیری از وقوع جرائم و جلوگیری از فروافتادن افراد در ورطه جرم و گناه، یکی از آمل آرمان‌های تمام جوامع بشری است و رشد روزافزون و پیچیدگی‌های خاص جرائم و پائین آمدن سن ارتکاب جرم از عواملی است که بر اهمیت و ضرورت توجه بیشتر به پیشگیری انتظامی می‌افزاید. پلیس به لحاظ وظایف و اختیاراتی که در قوانین و فرامین بر عهده دارد، مسئولیت خطیر و حساسی در پیشگیری از جرم دارد. برابر گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلام، با وجود مبارزه جدی با قاچاق مواد مخدر و اعتیاد، شاهد روی آوردن دختران و زنان به مصرف دخانیات و مواد مخدر صنعتی و کاهش سن اعتیاد و همچنین گسترش قاچاق و توزیع سازمان‌یافته و تاحدودی آسان مواد مخدر صنعتی در قالب قرص‌های روانگردان در میان جوانان هستیم که می‌تواند نشانگر موفقیت اندک راهبردها، سیاست‌ها و خط‌مشی‌های اجرایی در فرآیند مدیریت کاهش اعتیاد و همچنین مدیریت مبارزه با قاچاق مواد مخدر در کشور باشد. از این‌رو ارزیابی برنامه و سیاست‌های کنترل مصرف مواد مخدر ضرورت می‌یابد، این در حالی است که پژوهشگران، مهم‌ترین چالش در حوزه پیشگیری و کنترل مصرف مواد مخدر را چگونگی اثبات اثربخشی برنامه‌های کنترلی می‌دانند (فرجیها و الله‌وردی، ۱۳۹۳، ص ۸۳). کرمانشاه از جمله استان‌های غرب کشور است که طی سه دهه اخیر و قبل از انقلاب با مشکلات فراوانی در روند شهرنشینی، محیط کسب‌وکار و محیط اجتماعی مواجه بوده است. این استان به دلیل شرایط خاص فضایی، کالبدی و اجتماعی، دارای آمار بالای جرم و جنایت است. همچنین بررسی‌ها نشان می‌دهد در بین انواع ناهنجاری‌های اجتماعی در این استان، جرائم مرتبط با مواد مخدر بیشترین میزان را به خود اختصاص داده است. بنابراین ضرورت دارد به‌شیوه علمی، ضمن شناسایی ماهیت و شرایطی که این جرم در آن اتفاق می‌افتد و بررسی تدابیر و

طرح‌های پلیسی برای پیشگیری و مقابله با این جرم، به ارزیابی تدوین و اجرای این طرح‌ها پرداخته شود. به نظر می‌رسد در کنار عوامل فردی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و ناهنجاری‌های کالبدی شهری، ارزیابی اقدامات و تدابیر و اجرای طرح‌های مختلف انتظامی برای پیشگیری و مقابله با این جرم، از اهمیت خاص و ضرورت انکارناپذیری برخوردار است که نتایج آن، در صورت بهره‌برداری می‌تواند منجر به اصلاح طرح‌های موجود شود. براین اساس پرسش‌های پژوهش به این صوت تدوین شد که نیازسنجی طرح‌های پیشگیری از جرائم مواد مخدر در استان کرمانشاه چگونه انجام شده است؟؛ مبانی نظری طرح‌های پیشگیری از جرائم مواد مخدر استان کرمانشاه کدام‌اند؟؛ طرح‌های پیشگیری از جرائم مواد مخدر استان کرمانشاه چگونه اجرا می‌شوند؟؛ اثربخشی طرح‌های پیشگیری از جرائم مواد مخدر استان کرمانشاه چگونه است؟ و به چه میزان هزینه‌های طرح‌های پیشگیری از جرائم مواد مخدر استان کرمانشاه با نتایج آن هم‌خوانی داشته است؟

پیشینه: برومند جزی (۱۴۰۰) در پژوهش خود با عنوان «اثربخشی سیاست‌های پیشگیری اولیه در بین نوجوانان با لحاظ مزایا و لذت ناشی از مصرف مواد مخدر» بر اهمیت لذت ناشی از مصرف مواد مخدر و به‌ویژه لذت مورد انتظار و لذت واقعی در اولین مصرف، تأکید شده است. برای این منظور، از یک چارچوب نظری تجربه مواد مخدر در نوجوانان برای تعریف شیوه‌های جدید برای اتخاذ سیاست‌های پیشگیری اولیه عمومی استفاده شده است. همچنین به شناسایی، ارزش‌گذاری و ترویج فعالیت‌های جایگزین مصرف مواد مخدر مانند: فعالیت‌های ورزشی، فعالیت‌های خلاقانه، سرگرمی و مانند آنها، اشاره شده است.

درویشی، بختیاری و گله‌جاری (۱۴۰۰) در پژوهش خود با عنوان «چالش‌های انتظامی در پیشگیری از اعتیاد از طریق مقابله با توزیع مواد مخدر صنعتی در شهرستان کرمانشاه» تعداد ۱۰ چالش درون‌سازمانی و ۱۲ چالش برون‌سازمانی را شناسایی کردند. مهمترین چالش‌ها ناتوانی ماموران در ورود و کشف مواد به‌دلیل بکارگیری فناوری روز توسط توزیع‌کنندگان و ضعف همکاری سازمان‌های دخیل در مقابله با توزیع‌کنندگان مواد مخدر

بودند. همچنین، تحلیل عاملی تاییدی وجود دو عامل چالش‌های درون‌سازمانی و برون‌سازمانی را تایید کرد.

هندیانی (۱۴۰۰) در پژوهش خود باعنوان «تدوین سناریوهای پیشگیری و مبارزه با مواد مخدر» نوشته است که سیاست‌گذاری در حوزه مبارزه با مواد مخدر نیازمند برآوردهای مناسب از روندهای مرتبط با مسئله مواد مخدر است. در این راستا پژوهش حاضر به‌دنبال آینده‌پژوهی رویکردهای پلیس مبارزه با مواد مخدر در استان خراسان رضوی بود. جامعه آماری پژوهش یادشده کلیه مدیران، معاونان، کارشناسان ارشد و کارشناسان پلیس مبارزه با مواد مخدر در استان خراسان رضوی هستند که در این حوزه تصمیم‌گیرنده یا مشغول به فعالیت بوده و نیز مسئولان ستاد مبارزه با مواد مخدر ریاست جمهوری در استان یادشده به تعداد ۵۰ نفر هستند. در پژوهش یادشده از روش دلفی و سناریونگاری استفاده شده است و با استفاده از روش دلفی ۷ عدم قطعیت که در آینده پلیس مبارزه با مواد مخدر با آن‌ها مواجه است شناسایی و سپس دو عدم قطعیت کلیدی شناسایی شده و بر مبنای سناریونگاری دودویی سناریوها بیان شده‌اند.

مهدنژاد (۱۳۹۹) در پژوهش خود باعنوان «تعیین پهنه‌های جغرافیایی قاچاق مواد مخدر کلان‌شهر مرزی کرمانشاه» نوشته است که شهر کرمانشاه دارای مجموعه‌ای از مشکلات مشتمل بر گسترش حاشیه‌نشینی و بافت‌های نابسامان و ناکارآمد، تمرکز اقشار کم‌درآمد، ناهنجاری‌ها و نابسامانی‌های اجتماعی متعدد است. این مسائل چالش‌های جدی برای امنیت شهروندان به همراه آورده است. یافته‌های پژوهش یادشده تأییدکننده خوشه‌ای بودن جرائم در شهر کرمانشاه بود. مهم‌ترین کانون‌های جرم‌خیز قاچاق مواد مخدر شهر کرمانشاه در محله‌های جعفرآباد، رشیدی، فیض‌آباد و تازه‌آباد، زورآباد، توپخانه و محدوده‌های میدان آزادی، آریاشهر، کیهان‌شهر، جوانشیر، سرچشمه، وکیل‌آقا، چقاکبود، مسکن، جوادیه، حکمت‌آباد، آناهیتا و باغ ابریشم قابل مشاهده هستند.

سیفول ریزال و جنادی^۱ (۲۰۲۱) در مقاله خود با عنوان «فعالیت‌های آموزشی در مدیریت پیشگیری از سوء مصرف مواد مخدر در اندونزی» نوشته‌اند که سوء مصرف مواد مخدر همچنان یک تهدید جدی در اندونزی است، به‌ویژه این که استفاده از مواد مخدر برخی از چهره‌های سرشناس و هنرمندان (سلبریتی‌ها) را در سطح گسترده‌ای درگیر کرده است. باتوجه به تاثیر فراوان چهره‌های سرشناس، این موضوع در کانون توجه جوانان نیز قرار گرفته است. هدف از این مطالعه به حداقل رساندن و غلبه بر مصرف مواد مخدر در بین شخصیت‌های سرشناس است. نتایج پژوهش نشان داده است که شکل‌گیری کارگروه‌هایی برای غلبه بر مصرف مواد مخدر در میان همه اقشار جامعه به‌ویژه در بین شخصیت‌های سرشناس (هنرمندان) با همکاری گروه‌های مختلف و سازمان‌های مرتبط با مبارزه با مواد مخدر است ضروری است تا نسل جوان اندونزی کمتر تحت تأثیر مواد مخدر قرار گیرند زیرا مصرف مواد مخدر به معاشرت‌ها و زندگی نسل جوان آسیب زیادی وارد می‌کند.

ژنگ، رن، وانگ، لیو، ژانگ، لین، گائو، توماس و تائی ۲ (۲۰۲۱) در پژوهش خود با عنوان «ارزیابی الگوهای مصرف مواد مخدر غیرقانونی در یک شهر چین با تجزیه و تحلیل نمونه‌های فاضلاب روزانه در یک دوره یک‌ساله» نوشته‌اند که اپیدمیولوژی مبتنی بر فاضلاب به‌طور گسترده در سراسر جهان برای ارائه اطلاعات درباره مصرف مواد مخدر غیرقانونی استفاده می‌شود. در چین، بیشتر پژوهش‌های انجام شده تا به امروز فقط شامل تعداد محدودی نمونه در هر حوضه فاضلاب است، که استخراج هرگونه الگوی مصرف زمانی را دشوار می‌کند. این مطالعه با شناسایی روند مصرف زمانی ۹ ماده مخدر در یک کلان‌شهر چینی با استفاده از اپیدمیولوژی مبتنی بر فاضلاب در یک دوره یک ساله، این شکاف دانش را برطرف کرده است. روزانه ۲۷۹ نمونه ورودی (n=279) از یک تصفیه‌خانه فاضلاب که مربوط به یک سکونت‌گاه ۵۰۰۰۰۰ نفری بود، جمع‌آوری شد. براساس

1. Syaiful Rizal & Junaedi

2. Zheng, Ren, Wang, Liuc, Zhang, Lin, Gao, Thomas & Thai

یافته‌ها، تمام مواد مخدر مدنظر، سطوح مصرف مشابهی را در طول هفته نشان دادند. این یافته‌ها با پژوهش‌های قبلی در کشورهای توسعه‌یافته متفاوت بود، در آنجا داروهای نوع آمفتامین در آخر هفته‌ها بیشتر از طول هفته مصرف می‌شوند. چنین تفاوتی می‌تواند به دلیل جمعیت‌شناسی و رفتار مصرف‌کنندگان باشد که در نظرسنجی‌های قبلی گزارش شده است و نیازمند پژوهش‌های بیشتری برای کمک به تدوین سیاست‌های مناسب کنترل مواد مخدر در چین است. نتایج پژوهش نشان‌دهنده کاهش مصرف مت‌آمفتامین و کتامین بین سال‌های ۲۰۱۲ و ۲۰۱۸ بود، درحالی‌که مصرف مواد روانگردان و متادون در مدت مشابه ثابت بود. بیسواس^۱ (۲۰۲۱) در پژوهش خود باعنوان «سوء مصرف مواد مخدر و قاچاق مواد مخدر: تهدیدات امنیتی غیرسنستی در آسیای مرکزی پس از شوروی» نوشته است که جهان پس از جنگ سرد مستعد چندین تهدید امنیتی غیرسنستی شده است که خطر فوق‌العاده آنها کمتر از تهدیدات امنیتی سنتی نیستند. قاچاق مواد مخدر یکی از این تهدیدات امنیتی غیرسنستی و جدی است و مصرف مواد مخدر سوخت آن را فراهم می‌کند. مواد مخدر نه تنها بافت منابع انسانی را در منطقه‌ای که قاچاق در آن انجام می‌شود تخریب می‌کند و در نتیجه جوامع را به جعبه‌های کارتی توخالی تبدیل می‌کند، بلکه قاچاق مواد مخدر پول‌های کثیفی تولید می‌کند که باعث رشد بازیگران غیردولتی درگیر در فعالیت‌های خرابکارانه می‌شود. این مقاله استدلال می‌کند که پس از سقوط شوروی، کل منطقه آسیای مرکزی به جولانگاه چنین تهدیدات امنیتی غیرسنستی تبدیل شده است که با تقاضای عظیم برای سوء مصرف مواد مخدر در روسیه تغذیه می‌شود و این سناریو برای هند در دسر ایجاد خواهد کرد.

مبانی نظری

اصطلاح سیاست جنایی در مفهوم مضیق آن مترادف با سیاست کیفری بوده و شامل مجموعه شیوه‌های سرکوب‌گری می‌شود که دولت به وسیله آن در مقابل جرائم واکنش

نشان می‌دهد. و در معنای وسیع آن عبارت است از مجموعه روش‌هایی که دولت با توسل به آن‌ها پاسخ‌های خود را به پدیده مجرمانه سازمان می‌بخشد (اکبری، ۱۳۹۳، ص ۷). به عبارت دیگر سیاست جنایی، مجموعه تدابیر کیفری و غیرکیفری است که دولت و جامعه مدنی به‌طور مستقل یا با مشارکت یکدیگر (سیاست جنایی مشارکتی)، در برخورد با جرم و انحراف در پیش می‌گیرند. حکومت‌ها با توجه به مبانی سیاسی، حقوقی، فرهنگی و ارزشی خود، الگوهای مختلف سیاست جنایی را ترسیم می‌کنند؛ بدین نحو که در الگوهای دولتی سیاست جنایی، پاسخ‌های دولتی و رسمی به پدیده مجرمانه نسبت به مراجع غیردولتی و جامعه قوی‌تر است؛ در مقابل الگوهای دولتی، در الگوهای جامعه‌ی نقش نهادهای مدنی و جامعه پررنگ‌تر بوده و گاه جایگزین نهادهای دولتی می‌شوند (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۸۴، ص ۲۱۸). با توجه به این تعاریف، می‌توان گفت که طرح‌ها و برنامه‌های پیشگیری از مواد مخدر در قالب تدابیر کیفری و غیرکیفری سیاست جنایی دولتی قابل دسته‌بندی است.

جرایم مواد مخدر: سیاست جنایی افتراقی در حوزه جرائم مواد مخدر ایجاب می‌کند تا قوانین حاکم بر آن پیرو اصول ویژه‌ای باشد که از آن به «حقوق کیفری مواد مخدر» یاد می‌شود. حقوق کیفری مواد مخدر شاخه‌ای از حقوق جزای فنی یا خاص است که به حمایت ویژه از یک ارزش یا پدیده نو و فنی (پدیده مواد مخدر) می‌پردازد؛ ارزشی که در جامعه به اهمیت و جایگاه ویژه‌ای دست یافته است (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۸۰، ص ۹). از دیدگاه این شاخه از حقوق کیفری فنی یا خاص، جرائم مواد مخدر به سه دسته تقسیم می‌شوند:

۱- مصرف مواد مخدر و اعتیاد به آن شامل مصرف (کشیدن، خوردن و تزریق ماده مخدر) و اعتیاد به مواد مخدر؛

۲- قاچاق مواد مخدر شامل فعالیت‌هایی از قبیل کشت، تولید، واردکردن، ارسال، صادرکردن، ساخت، نگهداری، حمل، خرید، توزیع، اخفا، ترانزیت، عرضه و فروش مواد مخدر، دایرکردن یا اداره کردن مکان برای استعمال مواد مخدر و تولید و ساخت، خرید،

فروش و نگهداری آلات و ادوات و ابزار ساخت و استعمال این مواد (براساس مواد قانون مبارزه با مواد مخدر، اصلاحی ۱۳۷۶)؛

۳- جرم‌های مرتبط با اعتیاد از قبیل: جرائم علیه اشخاص (در دوران نشئگی ناشی از مصرف مواد مخدر)؛ جرائم علیه اموال (با هدف کسب پول برای خرید ماده مخدر) و جرائم ناشی از بی‌احتیاطی (رایجیان اصلی، ۱۳۸۴، ۳۱۲). همچنین، تأثیر غیرمستقیم اعتیاد بر بزهکاری، در سطح جرم‌های ناشی از خرید و فروش مواد مخدر (مانند جعل گواهی) یا رفتارهای دیگر از قبیل هم‌جنس‌گرایی و روسپیگری ممکن است، آشکار شود (نجفی ابرندآبادی و هاشم‌بیگی، ۱۳۷۷، ۱۴۴)؛

۴- جرم‌های مرتبط با قاچاق، قاچاق مواد مخدر- به‌ویژه زمانی که با جرم سازمان‌یافته پیوند می‌خورد - به‌طور معمول با خشونت، تهدید، خدعه، فریب، سرقت، تطمیع و ارتشاء همراه است. همچنین، با گسترش فناوری‌های پیشرفته راه‌های تازه‌ای برای اقدام‌های مجرمانه گشوده شده که امکان دسترسی به ابزارهای نوین را برای فعالیت‌های سازمان‌یافته - به‌ویژه قاچاق مواد مخدر- فراهم می‌کند (میرمحمدصادقی، ۱۳۷۹، ص ۹۹).

پلیس و پیشگیری از جرم: پیشگیری از جرم یعنی پیش‌بینی، شناسایی، برآورد خطر جرم و اتخاذ تدابیری برای از بین بردن یا کاهش آن. براساس این مفهوم انجام هر اقدامی که علیه جرم بوده و آن را کاهش دهد، پیشگیری موسع محسوب می‌شود، براساس این برداشت انواع تدابیر کیفری و غیرکیفری چه مربوط به قبل و چه مربوط به بعد از وقوع جرم پیشگیری محسوب می‌شوند (محمدنسل، ۱۳۹۱، ص ۱۱۷).

پلیس یکی از اجزای نظام عدالت کیفری است که در پیشگیری از جرم، امکان مداخله کیفری و غیرکیفری را دارد. در مداخله کیفری، پلیس با سرعت و دقت در فرآیند تعقیب و دستگیری - که خود یکی از عوامل بازدارنده نسبت به ارتکاب مجدد بزه است - فعالیت پیشگیرانه خود را انجام می‌دهد. جنبه بازدارنده و ارعایی مداخله کیفری پلیس از سویی بزهکاران را پس از ارتکاب جرم با نظام نیرومند تعقیب و دستگیری مواجه

می‌سازد و از این طریق یکی از ابعاد بازدارندگی برای ارتکاب جرم، قصد و تمایل مجرمان احتمالی را برای ارتکاب آن بزه کاهش می‌دهد. در پیشگیری غیرکیفری نیز پلیس از طریق مداخله و طراحی برنامه‌های پیشگیرانه از طریق نظارت بر مجرمان سابقه‌دار، گشت‌های خیابانی، نظارت بر مناطق جرم‌زا، نصب دوربین‌های مداربسته در معابر عمومی و جرم‌خیز و بسیاری دیگر از برنامه‌های پیشگیرانه، پیش از ارتکاب جرم آن را به کنترل خود درمی‌آورد (فرجیها، ۱۳۸۹، ص ۳۴).

فرآیند پیشگیری از جرم: پیشگیری از جرم به‌طور معمول از طریق راهکارهای ثابت و کلیشه‌ای قابل دسترسی نیست، بلکه، بیشتر به‌صورت اجرای اصول اساسی در مراحل مختلف یک فرآیند دیده می‌شود. در سال‌های اخیر نسخه‌هایی از اقدامات پیشگیرانه از قبیل مدل «سارا» (پویش (وارسی)، تجزیه و تحلیل، پاسخ و ارزیابی) ارائه شده‌اند که در پلیس مسئله‌محور کاربرد دارند. تدابیر منسجم پیشگیری متنوع هستند و برخی از آنها بیشتر نظری و علمی و برخی دیگر جنبه عملیاتی و کاربردی دارند (محمدنسل، ۱۳۹۱، ص ۲۷).

اکبلوم^۱ فرایند علمی ارائه‌شده برای پیشگیری از جرم را کم‌وبیش در مراحل زیر دیده است: الف- شناسایی مسئله جرم و تعیین اهداف کاهش جرم: نخستین مرحله از فرآیند پیشگیری، مسئله‌یابی و به بیان دیگر، تعیین الگوی خطر جرم است؛

ب- آسیب‌شناسی علل جرم: دومین مرحله از فرآیند پیشگیری، تعیین علل جرم است. برای شناسایی علل جرم از نظریات جرم‌شناختی استفاده می‌کنیم؛

پ- انتخاب اقدامات ویژه و راهکارهای عملیاتی کاربردی: برنامه‌ریزان پیشگیری مجبورند با آسیب‌شناسی علل جرم، شیوه و زمان مناسب برای مداخله‌های پیشگیرانه را انتخاب کنند. اقدامات پیشگیرانه موجب از هم گسیختگی تقارن فرصت جرم شده و خطر وقایع مجرمانه را کاهش می‌دهند و اگر همه چیز به‌خوبی پیش برود، شمار وقایع مجرمانه، تقلیل خواهد یافت.

ت- اجرای تدابیر پیشگیری: اجرای پیشگیری شامل هدف‌گذاری و انجام برنامه است. یعنی

انجام اقدامات مناسب در خصوص علل جرم به روشی کارآمد، اثربخش، پایدار و قابل قبول که نیازهای معین و اولویت‌دار بزه‌دیدگان و جامعه را هدف قرار می‌دهد.

ث- بازخوردگیری، نظارت و ارزیابی: آخرین مرحله از فرآیند پیشگیری (یعنی ارزیابی و تعدیل) از منظر وسیع مدیریتی بیشتر مدنظر قرار گرفته است. چند نوع فعالیت کاهش جرم وجود دارند که باید مدیریت شوند:

الف. خدمات روزمره مانند گشت‌زنی، ارائه رهنمودهای پیشگیری از جرم، یا انجام تعلیق مراقبتی.

ب. عملیات موردی مانند هدف‌گیری بزهکاری خاص یا ریشه‌کنی یک جرم خاص. (اکبلوم، ۲۰۰۱، ص ۱۸).

ارزیابی طرح‌ها و برنامه‌های پلیسی: ارزیابی از نظر لغوی سنجش کردن معنا شده است، ولی از حیث اصطلاحی، ارزیابی پیشگیری از جرم، دربرگیرنده برآورد نظام‌مند از مفهوم، طراحی، اجرا و برآیند برنامه‌های پیشگیری از جرم تعریف شده است. بدین‌سان، برای ارزیابی دقیق برنامه‌های پیشگیری از جرم، علاوه بر سنجش برآیند آن برنامه، باید اندیشه شکل‌دهنده آن را ارزیابی شود. بنابراین، ارزیابی با به‌کارگیری ابزارهای سنجش، مرحله‌های انجام برنامه و برآیند آن‌ها را تحلیل می‌کند. ارزیابی امروزه در همه رشته‌ها، از جمله جرم‌شناسی و به‌ویژه در برنامه‌های پیشگیری از جرم، نقش بسزایی ایفا می‌کند تا به‌وسیله آن، مجریان برنامه‌های پیشگیری از جرم، با نقاط قوت و ضعف برنامه‌ها، مانند کمبود منابع انسانی و مالی آشنا شوند. بدین‌ترتیب، اگر ارزیابی پیشگیری از جرم با کیفیتی مطلوب و در زمانی مناسب انجام پذیرد، دست‌اندرکاران پیشگیری از جرم را به‌سوی اتخاذ تدابیر مناسب، به‌منظور کاهش میزان بزهکاری سوق می‌دهد (عباچی، ۱۳۸۷، ص ۳۴). بنابراین بررسی یک طرح یا برنامه پیشگیری از جرم، نظارت مستمر و مداوم، جهت حصول اطمینان از دستیابی به هدف و ارزیابی در زمان معین، برای مشاهده معیارهای رسیدن به هدف، ضروری است.

ارزیابی پیشگیری از جرم را با رویکردهای مختلف می‌توان دسته‌بندی کرد. بدین‌سان، شماری، ارزیابی پیشگیری از جرم را به ارزیابی فرایندمدار و برآیندمدار، پویش‌گرایانه (کنش‌گرایانه)، توضیحی و نظارتی تقسیم‌بندی می‌کنند (نوروزی، بارانی و سرکشیکیان، ۱۳۹۱، ص ۱۸۴). فرجیها (۱۳۹۴) ارزیابی برنامه‌های پلیسی را به پنج مرحله تقسیم کرده است:

۱. نیازسنجی: پرسش اصلی که در این مرحله مطرح می‌شود این است که میزان جرائم و معضلات اجتماعی باید به چه میزان باشد یا تا چه اندازه گستردگی داشته باشد تا نیازمند پاسخگویی پلیس باشد و اینکه شاخص و میزان سنجش انحرافات اجتماعی و جرائم و تشخیص ضرورت اقدام چیست؟ انتخاب بهترین الگوی پیشگیری منوط به دستیابی به درکی عمیق نسبت به ماهیت آن جرم در بسترهای اجتماعی و اقتصادی است که در آن به‌وقوع پیوسته است. نتیجه این بررسی نشان خواهد داد که آیا اقدام‌های موجود برای کنترل جرم کافی است یا خیر؟

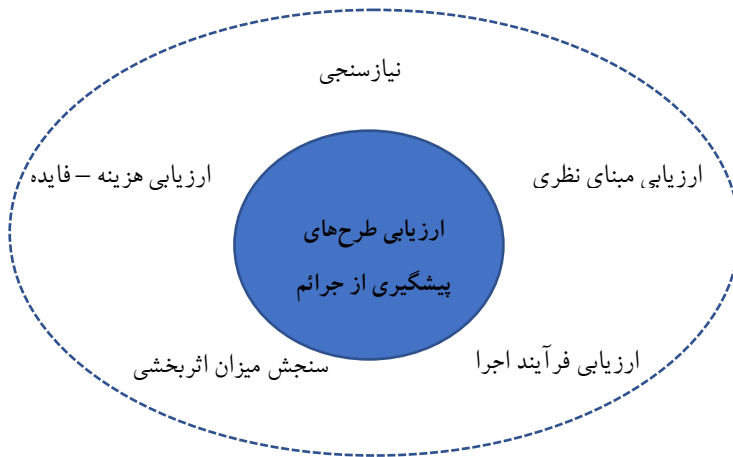
۲. ارزیابی مبانی نظری برنامه‌ها: ارزیابی مبانی نظری سهم بسزایی در تعیین اهداف و الگوهای پیشگیری از جرم دارد. ارزیابی مبانی نظری بر توصیف و سنجش میزان اعتبار منطق علت و معلولی میان تدابیر اتخاذ شده و پیامدهای پیشگیرانه مورد انتظار دلالت دارد، بدین مفهوم که چگونه فعالیت‌ها و تدابیر پلیسی منجر به تغییر در رفتارهای مجرمانه و کاهش میزان جرم خواهد شد؟

۳. ارزیابی فرآیند اجرای برنامه: ارزیابی فرآیند اجرا نشان می‌دهد که آیا طرح آن‌چنان که طراحی شده است اجرا شده یا خیر؟ یافته‌های این مرحله از ارزیابی ضمن تسهیل پاسخگویی پلیس در برابر مداخله‌های پیشگیرانه، مبنایی خواهد بود برای دستیابی به نتایج مورد انتظار، کاهش میزان جرم، افزایش رضایت بزهدیدگان، بهبود نظام اجرای برنامه‌های پیشگیری و شناسایی و کاهش خطاهای انتظامی در اجرای برنامه‌های پیشگیری؛

۴. سنجش میزان اثربخشی: تدابیر انتظامی و نشان دادن میزان ارتباط میان مداخله‌های پیشگیرانه با کاهش احتمالی میزان وقوع جرم، یکی از مهم‌ترین و در عین حال

چالش برانگیزترین مراحل ارزیابی است. چنانچه برنامه‌های پیشگیری از یک مبانی نظری قوی برخوردار نباشند و یا به درستی اجرا نشوند، آمار و اطلاعات مربوط به پیامدهای پیشگیرانه آن را باید با شک و تردید نگریت.

۵. **ارزیابی هزینه - فایده:** رویکرد هزینه - فایده در پیشگیری از جرم آخرین مرحله از فرآیند ارزیابی به‌شمار می‌آید. این مرحله از ارزیابی امکان سنجش نتایج سرمایه‌گذاری در پیشگیری از جرم را فراهم می‌کند. در رویکرد هزینه - فایده هزینه‌های اجرای طرح با نتایج آن در طرح‌های مشابه مقایسه می‌شود.

شکل ۱. الگوی ارزیابی طرح‌های پیشگیری از جرائم (فرجیها، ۱۳۹۴)

موقعیت جغرافیایی استان کرمانشاه: استان کرمانشاه در انتهای غربی کشور از سه طرف دارای مرز داخلی با استان‌های (لرستان، کردستان، ایلام و همدان) و از یک سمت دارای مرز بین‌المللی با کشور عراق است و بیش از ۳۳۰ کیلومتر مرز مشترک با کشور عراق دارد. مختصات جغرافیایی آن بین ۳۶ و ۳۳ درجه و ۱۵ و ۳۵ درجه شمالی و ۲۴ و ۴۵ درجه تا ۳۰ و ۴۸ درجه طول شرقی قرار دارد. گستره استان کرمانشاه با مساحت ۲/۴۶۳/۶۰۰ هکتار از وجود ۸۰۰/۰۰۰ هکتار پوشش جنگلی و ۹۳۳/۰۹۱ هکتار اراضی کشاورزی برخوردار است و دارای جمعیتی بالغ بر ۱/۷۷۸/۵۹۶ نفر است.

روش

روش پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی است و در اجرای تحقیق از دو روش اسنادی و پیمایشی استفاده شده است. در بخش ادبیات، از فیش‌برداری و برای ارزیابی طرح‌ها، نظرات خبرگان و صاحب‌نظران با استفاده از مصاحبه نیمه ساختاریافته جمع‌آوری شد. مشارکت‌کنندگان پژوهش، صاحب‌نظران مرتبط با این حوزه و دارای سابقه خدمت در فرماندهی انتظامی استان کرمانشاه بودند.

از نمونه‌گیری هدفمند که نمونه‌گیری غیراحتمالی، هدفدار یا کیفی نیز نامیده می‌شود برای انتخاب هدف‌دار واحدهای پژوهش، استفاده شد و کلیه افراد دارای اطلاعات غنی و تجارب دسته اول در پژوهش مشارکت داده شدند. انتخاب مشارکت‌کنندگان تا دستیابی به «اشباع داده‌ها» که معیار آن تکراری شدن اطلاعات دریافتی است ادامه یافت. در نهایت با ۱۴ نفر از صاحب‌نظران این حوزه مصاحبه شد. لازم به ذکر است کلیه مصاحبه‌شوندگان از سنوات خدمت بالای ۱۴ سال برخوردار بودند. به منظور تحلیل داده‌های جمع‌آوری شده، متن حاصل از مصاحبه‌ها چندین بار خوانده شد. واحدهای معنی‌دار آن‌ها مشخص و خلاصه‌سازی شد و با توصیفی نزدیک به متن دوباره نویسی شد. برای اطمینان به یافته‌ها سعی شد با صرف وقت کافی، داده‌ها جمع‌آوری و بررسی مکرر آن‌ها، افزایش تعداد مصاحبه و بازخورد به مشارکت‌کنندگان، اعتبار بیشتری ایجاد شود.

جدول ۱. نمونه آماری

عنوان	رؤسای پلیس‌های تخصصی و معاونین استان	افسران ارشد	کارشناسان حوزه مواد مخدر	جمع کل
حجم نمونه	۵ نفر	۳ نفر	۶ نفر	۱۴ نفر

طرح‌های ارزیابی شده

در این پژوهش، طرح‌های انتظامی «واپایش محورهای مواصلاتی»، «ارتقای امنیت

اجتماعی»، «تشدید مبارزه با توزیع کنندگان مواد مخدر»، «پاکسازی مناطق آلوده» به شرح جدول ۲ مطالعه و ارزیابی شدند.

جدول ۲. طرح‌های پیشگیری از جرائم مواد مخدر

ردیف	عنوان طرح
۱	طرح استانی واپایش محورهای مواصلاتی
۲	طرح استانی ارتقاء امنیت اجتماعی (پیشگیری و مقابله با توزیع و تولیدکنندگان مواد مخدر سنتی و صنعتی و انهدام آزمایشگاه‌های خانگی)
۳	طرح کشوری تشدید مبارزه با توزیع کنندگان مواد مخدر
۴	طرح کشوری پاکسازی مناطق آلوده

یافته‌ها

ویژگی‌های مشارکت کنندگان: همان‌طور که در جدول ۳ مشاهده می‌شود، حدود ۳۶ درصد پاسخ‌دهندگان دارای مدرک کارشناسی ارشد، حدود ۲۹ درصد دارای مدرک کارشناسی و حدود ۳۶ درصد دارای مدرک کاردانی هستند.

جدول ۳. سطح تحصیلات مصاحبه‌شوندگان

عنوان	کارشناسی ارشد	درصد فراوانی	کارشناسی	درصد فراوانی	کاردانی	درصد فراوانی	جمع کل	درصد کل
تعداد	۵ نفر	۳۵/۷٪	۴ نفر	۲۸/۶٪	۵ نفر	۳۵/۷٪	۱۴ نفر	۱۰۰٪

همان‌طور که در جدول ۴ مشاهده می‌شود از همه حوزه‌های تخصصی مرتبط با پیشگیری و مقابله با مواد مخدر در پژوهش حاضر شرکت کرده‌اند. براین اساس، بیشترین مشارکت کنندگان در پژوهش مربوط به کارشناسان حوزه پلیس مبارزه با مواد مخدر اسان کرمانشاه با ۵۷ درصد فراوانی و کمترین مشارکت کنندگان در پژوهش مربوط به کارشناسان معاونت آموزش استان کرمانشاه با ۷ درصد فراوانی بوده‌اند.

جدول ۴. وضعیت شغلی مصاحبه‌شوندگان

عنوان	پلیس	درصد	پلیس مبارزه با مواد مخدر	درصد	معاونت	درصد	معاونت آموزش فراوانی	درصد	جمع	درصد
تعداد	۳	۲۱/۴	۸	۵۷/۱	۲	۱۴/۳	۱	۷/۱	۱۴	۱۰۰
نفر	نفر	درصد	نفر	درصد	نفر	درصد	نفر	درصد	نفر	درصد

تحلیل مصاحبه خبرگان و صاحب‌نظران

به‌منظور تجزیه و تحلیل مصاحبه‌ها، ابتدا فهرستی از پاسخ‌های داده شده به هر پرسش تهیه شد و هر کدام از پاسخ‌ها در حکم یک گزینه تلقی و کدگذاری شدند. سپس پاسخ‌های مشابه طبقه‌بندی و عوامل مدنظر استخراج شد.

۱- عوامل مربوط به مرحله نیازسنجی طرح‌های پیشگیری از جرائم مواد مخدر

- جرائم مواد مخدر به هر میزان که باشند، پلیس خود را موظف به اقدام و پاسخگویی می‌داند، زیرا فرماندهان پلیس، قانون و مردم این موضوع را از پلیس مطالبه می‌کنند؛
- تکلیف سازمانی پلیس، دستور مقامات قضایی، تدابیر فرماندهان پلیس و تقاضای شهروندان از پلیس، ضرورت اقدام پلیس را تعیین می‌کنند؛
- معیار فعلی اجرای طرح‌ها، نارضایتی مردم و تشخیص پلیس است؛
- در طرح‌ها به حجم یا گستردگی مواد مخدر اشاره نشده و به مأموریت سازمانی و افزایش احساس امنیت و وظایف محوله اشاره شده است؛
- در نیازسنجی طرح‌ها، احصاء و برآورد اطلاعاتی پلیس، مراجعه حضوری، تماس با سامانه ۱۹۷، اعلام نارضایتی‌ها و نگرانی‌های شهروندان در ملاقات با فرماندهان لحاظ می‌شود؛
- مناطق آلوده در سطح کرمانشاه برای پلیس به‌طور کامل شناسایی شده است؛
- عمده سرقت‌های خرد در استان کرمانشاه توسط معتادان انجام می‌شود؛

- مواد مخدر در هر سطحی باشد باید پلیس ابتدا برخورد انتظامی داشته باشد،
- افکار عمومی شاخص تعیین ضرورت اجرای طرح‌های مواد مخدر است.
- ۲- عوامل مربوط به مرحله ارزیابی مبانی نظری طرح‌های پیشگیری از جرائم مواد مخدر
 - اقدامات پلیس با ماهیت و شرایطی که جرم در آن اتفاق افتاده همخوانی ندارد؛
 - مداخله‌های پیشگیرانه پلیس بیشتر مبتنی بر تجربه است؛
 - در متن طرح‌های ابلاغی مبانی نظری آورده نشده است؛
 - عمده طرح‌های پیشگیری از مواد مخدر، بزهکارمحور هستند و تعداد کمی از طرح‌ها علاوه بر بزهکارمحور بر موقعیت نیز تأکید دارند؛
 - تأکید بر مقابله بیشتر از پیشگیری است؛
 - سازمان پلیس به‌طور کامل بر برنامه‌های پیشگیری از جرم نظارت می‌کند؛
 - در داخل سازمان پلیس هماهنگی و همکاری کامل برای اجرای طرح وجود دارد، اما در خارج از ناجا همکاری و حمایت کم است.
- ۳- عوامل مربوط به مرحله ارزیابی فرآیند اجرای طرح‌های پیشگیری از جرائم مواد مخدر
 - در اجرای طرح‌ها به بافت منطقه و بهم پیوستگی مردمان، عشیره و طایفه دقت می‌شود؛
 - افراد مجرم با هماهنگی مقام قضایی و همکاری بخش‌های مختلف پلیس، دستگیر شده و نسبت به پاکسازی محل‌های مربوطه اقدام می‌شود؛
 - طرح‌ها آن‌چنان که طراحی شده اجرا می‌شود؛
 - حضور به‌موقع مجریان طرح و توجیه آنها از عوامل بسیار حائز اهمیت است؛
 - آماج‌های پیشگیری توسط ادارات و نهادهای مسئول حمایت و نظارت نمی‌شوند؛
 - حمایت و نظارت از اهداف و آماج‌های پیشگیری (توسط پلیس، نظام قضایی، شهرداری، صدا و سیما، استانداری و سایر نهادها) ناقص و ناکافی است؛
 - هماهنگی و همکاری درونی کنش‌گران در اجرای طرح پلیس به‌خوبی انجام می‌شود؛
 - هماهنگی و همکاری با سایر نهادها، سازنده و مؤثر نیست؛

- آموزش نیروهای برون‌سازمانی مجری طرح، به دلیل همکاری ناکافی آنها، که گاهی از خارج سازمان پلیس هستند بسیار ضعیف است؛
 - با وجود احصای محدودیت‌ها طرح اجرا می‌شود که البته این محدودیت در بخشی از نتایج طرح‌ها مؤثر است؛
 - مشارکت سپاه، بسیج و سایر نهادها در موفقیت طرح‌ها بسیار مؤثر است؛
 - قبل از اجرای طرح، پلیس به‌دقت، اهداف را شناسایی و امکانات و توانایی قاچاقچیان و توزیع‌کنندگان مواد مخدر را مشخص می‌کند؛
 - آموزش‌های پیشگیری از جرائم مواد مخدر، همانند مباحث فرهنگ‌سازی ترافیکی، می‌تواند از دوره پیش‌دبستانی شروع شود؛
 - در طرح‌های ابلاغی به موضوع پیشگیری کمتر اشاره شده و در سایر برنامه‌های جاری، پلیس آموزش اقدامات پیشگیرانه را دنبال می‌کند؛
 - آموزش از اوان کودکی و همزمان تمرکز بر نوجوانان و جوانان، ترغیب صداوسیما و سایر سازمان‌ها برای انجام اقدامات مشترک و همزمان با پلیس به‌خصوص در برنامه‌ها و طرح‌های پیشگیرانه، از اولویت اقدامات و تدابیر پیشگیرانه است؛
- ۴- عوامل مربوط به مرحله ارزیابی میزان اثربخشی طرح‌های پیشگیری از جرائم مواد مخدر
- به دلیل افزایش جمعیت، افزایش معتادان، شیوه و شگردهای جدید قاچاقچیان مواد مخدر، تنوع و پیچیده‌شدن روش‌های تولید، توزیع و مصرف مواد مخدر، نیاز است تا تدابیر پیشگیرانه، توان و امکانات پلیس به‌طور متناسب ارتقاء یابد؛
 - اقدامات پلیس در این حوزه بیشتر مقابله‌ای است تا پیشگیرانه؛
 - در بحث مبارزه بیشتر در فروش و عرضه مداخله می‌شود و در حوزه تقاضا مداخله بسیار محدود و ناچیز است؛
 - از طریق اقدامات پیشگیرانه باید تقاضا در این حوزه کاهش یابد تا عرضه و فروش هم وجود نداشته باشد؛

- بین اقدامات پلیس و بزهکاری همخوانی وجود ندارد؛
 - تلاش‌های انجام شده کافی نیست و حل این معضل نیازمند اراده ملی و استانی است؛
 - اهداف به شاخص‌های سنجش‌پذیر تبدیل شده است؛
 - اهداف و آماج‌های طرح مشخص شده است؛
 - در نتایج طرح‌ها به علل موفقیت و شکست اجرای طرح‌ها اشاره شده است؛
 - توسط سازمان‌های نظارتی و فرماندهان، علل موفقیت و شکست اجرای طرح‌ها بررسی می‌شود که لازم است در طرح‌های بعدی لحاظ شود؛
 - بخش اندکی از اقدامات جنبه پیشگیری دارد، بیشتر منابع در راه مقابله صرف می‌شود؛
 - در بخش مقابله نیز توان قابل توجهی در راه مقابله با عرضه و تقاضا مواد مخدر صرف می‌شود؛
 - در مرحله تدوین طرح‌ها، محدودیت‌های مؤثر در اعتبار و نتایج طرح، مشخص شده‌اند. در احصای این محدودیت‌ها بیشتر به موانع و محدودیت‌های جغرافیایی و ساختار فضایی محله‌ها اشاره شده و کمتر به مسائل اجتماعی، گروه‌های سنتی، افراد بزه‌دیده، شرایط روانی و جامعه هدف توجه شده است.
 - بستر، ماهیت و شرایط ایجادکننده جرم با اقدامات پلیسی، نیاز به همخوانی بیشتری دارد. اقدامات پلیسی واکنشی بوده و بیشتر مسکن و مقطعی است و از جمله دلایل آن را می‌توان به خلأهای قانونی، کم‌کاری سایر نهادها در به‌وجود آوردن شرایط جرم‌زا، همکاری ناکافی سازمان‌ها و نهادهای مرتبط با پلیس و تنوع و گستردگی زیاد مأموریت‌های پلیس، اشاره کرد.
 - نیاز است تا نهادهای مسئول و مرتبط، مداخله‌های خود را در پیشگیری از جرائم مواد مخدر گسترش دهند.
- ۵- عوامل مربوط به مرحله ارزیابی هزینه - فایده طرح‌های پیشگیری از جرائم مواد مخدر
- محاسبه ارزش مالی اجرای طرح‌ها دشوار است؛

- پلیس در اقدامات خود بیشتر به دنبال انجام مأموریت است؛
- بهترین سود برای پلیس، رضایت مردم است؛
- در بررسی طرح‌ها هیچ‌گونه اشاره‌ای به محاسبه سود و زیان نشده است؛
- هزینه‌های پلیس در زمان تدوین طرح‌ها تا مرحله شهادت و زخمی‌شدن کارکنان پیش‌بینی می‌شود.

ب- تحلیل داده‌های جرائم مرتبط با مواد مخدر

درخصوص جرائم مرتبط با مواد مخدر طبق نظر نخبگان پلیس، سرقت‌های جزئی یا سرقت‌های خرد مرتبط با مواد مخدر عبارت‌اند از سرقت‌های محموله، احشام، داخل خودرو، قطعات خودرو، کش و روزنی و سایر سرقت‌ها که آمار مقایسه‌ای آن در جدول‌های ۵ تا ۷ درج شده است.

جدول ۵. آمار مقایسه‌ای سرقت‌های مرتبط با مواد مخدر (جرائم خرد) در استان کرمانشاه

مقایسه	مقایسه	مقایسه	مقایسه	مقایسه	مقایسه	مقایسه	مقایسه	مقایسه	مقایسه
مقایسه	مقایسه	مقایسه	مقایسه	مقایسه	مقایسه	مقایسه	مقایسه	مقایسه	مقایسه
کشف	وقوع	کشف	وقوع	کشف	وقوع	کشف	وقوع	کشف	وقوع
۵ ماهه	۵ ماهه	۹۲ و	۹۲ و	۹۱ و	۹۱ و	۹۰ و	۹۰ و	۹۱	۹۱
۹۳ و	۹۳ و	۹۳	۹۳	۹۲	۹۲	۹۱	۹۱		
۹۴	۹۴								
۰	۰	-۵۰	-۶۴	۰	۲۵۰	۱۶۷	۵۰	محموله	۱
-۲۷	-۶	-۳۲	-۴	-۸	-۴	۲۹	-۱۹	احشام	۲
۴	-۲	۳۵	۰	۷۲	۵۰	-۳۷	۰	داخل خودرو	۳
۱۴	-۱۲	-۷	-۲۶	۹۱	۱۰۲	۸۹	۱۰۵	قطعات خودرو	۴

مقایسه	مقایسه	مقایسه	مقایسه	مقایسه	مقایسه	مقایسه	مقایسه	مقایسه	مقایسه
کشف	وقوع	کشف	وقوع	کشف	وقوع	کشف	وقوع	کشف	وقوع
۵ ماهه	۵ ماهه	۹۲ و	۹۲ و	۹۱ و	۹۱ و	۹۰ و	۹۰ و	۹۱	۹۱
۹۳ و	۹۳ و	۹۳	۹۳	۹۲	۹۲	۹۱	۹۱		
۹۴	۹۴								
۲	۴۹	-۴۶	۵	۱۱۷	۴۳	-۲۶	-۱۳	کش و روزنی	۸
-۳۰	-۳۲	-۱۰	-۲۲	۳۰	۴۵	۵	۵۰	سایر سرقت‌ها	۹
-۱۲	-۱۵	-۳	-۱۶	۴۲	۵۳	۱	۲۹	جمع کل سرقت‌های جزئی	

اعداد براساس درصد است. منبع: فرماندهی انتظامی استان کرمانشاه

جدول ۶. آمار مقایسه‌ای کشفیات مواد مخدر در استان کرمانشاه

ردیف	نوع کشفیات	مقایسه سال	مقایسه سال	مقایسه سال	مقایسه پنج‌ماهه
		۹۱ و ۹۰	۹۲ و ۹۱	۹۳ و ۹۲	۹۳ و ۹۴
۱	تریاک	۵۱	-۲۶	۶۰	۹۲
۲	مرفین	-۱۰۰	۰	-۱۰۰	۰
۳	هروئین	-۶۷	۷	۱۸۲	۳۴
۴	حشیش	-۸۸	-۴۴	۲۴۲	۱۴۷۵
۵	سایر مواد مخدر	۳۸	-۴	۱۱۰	۱۴
۶	باند‌های منهدم شده مواد مخدر	۷۷	۴۶	-۷	-۴۶
	جمع کل کشفیات مواد مخدر	۴	-۱۴	۴۲	۱۳۹

اعداد براساس درصد است. منبع: فرماندهی انتظامی استان کرمانشاه

جدول ۷. آمار مقایسه‌ای دستگیرشدگان مرتبط با مواد مخدر

نوع جرم و خصوصیات	مقایسه سال ۹۰ و ۹۱	مقایسه سال ۹۱ و ۹۲	مقایسه سال ۹۲ و ۹۳
سرقت	۹	۹	۶-
مواد مخدر (معتاد و قاچاقچی)	۱۳	۱۱-	۱۶-

اعداد براساس درصد است. منبع: فرماندهی انتظامی استان کرمانشاه

با بررسی آمارها مشخص شد که در طول سال ۹۰، از مجموع سرقت‌های مرتبط با مواد مخدر، ۵۹ درصد کشف شده است و در مدت مشابه سال ۹۱ نیز ۴۶ درصد کشف سرقت‌ها توسط پلیس انجام شده است. در همین ایام و در سال ۹۱ نسبت به سال ۹۰ در مجموع ۴ درصد افزایش کشفیات مواد مخدر وجود دارد. دستگیری افراد در رابطه با سرقت، ۹ درصد افزایش و دستگیری‌های مواد مخدر هم ۱۳ درصد افزایش را نشان می‌دهد.

در سال ۹۲ مشخص شد که در مجموع نسبت کشف به وقوع سرقت‌ها، ۴۳ درصد کشفیات بوده و نسبت به سال قبل ۵۳ درصد وقوع انواع سرقت‌ها افزایش داشته است. در موضوع مواد مخدر نیز ۱۴ درصد کاهش کشف انواع مواد مخدر نسبت به سال قبل به‌دست آمده است. دستگیری سارقان در همین ایام ۹ درصد افزایش و دستگیری در رابطه با مواد مخدر ۱۱ درصد کاهش را نشان می‌دهد.

آمارهای سال ۹۳ نشان می‌دهند که در مجموع ۴۹ درصد از سرقت‌های خرد کشف شده است و نسبت به سال قبل ۱۶ درصد با کاهش این نوع سرقت‌ها مواجه بوده است و به نسبت مدت مشابه سال قبل ۳ درصد هم کاهش کشف سرقت‌ها بوده و افزایش کشفیات انواع مواد مخدر افزایش ۴۲ درصدی داشته است اما در عین حال دستگیری‌های مربوط به سرقت با ۸ درصد کاهش و دستگیری قاچاقچیان و معتادان ۶ درصد کاهش داشته است.

در بررسی آخرین مرحله از این آمار و در ۵ ماهه نخست سال ۹۴ در مقایسه با مدت مشابه سال ۹۳ مشخص شد که در مجموع ۴۶ درصد از سرقت‌ها کشف شده و وقوع سرقت‌ها نسبت به سال قبل ۱۵ درصد کاهش داشته است. کشفیات مرتبط با این قبیل سرقت‌ها هم ۱۲ درصد کاهش را نشان می‌دهد. در این مدت کشفیات مواد مخدر ۱۳۹ درصد افزایش را داشته و دستگیری سارقان و معتادان به ترتیب با ۶ و ۱۶ درصد کاهش مواجه بوده است.

بحث و نتیجه گیری

نیروی انتظامی یکی از سازمان‌های اجتماعی است که با جان، مال و ناموس مردم و حفظ مهم‌ترین مؤلفه اجتماعی یعنی نظم و امنیت سروکار دارد. مدیریت انتظامی منسجم و منظم از یک طرف و مشارکت و تعامل سایر بازیگران جامعه از طرف دیگر می‌تواند از بروز برخی تحرکات و ناامنی‌ها پیشگیری کند. همچنین گسترش پیشگیری از جرائم، سطح رضایت‌مندی را در جامعه ارتقاء خواهد داد؛ این مهم با برنامه‌ریزی اصولی و طراحی الگوی مناسب پیشگیری از جرم قابل اجرا است. پیشگیری از جرم، مهم‌ترین و اساسی‌ترین اولویت و هدفی است که پلیس باید به آن دست یابد. پیشگیری از جرم و حل مشکلات محلی، نیازمند همکاری و کمک گروه‌های اجتماعی و انجمن‌ها است؛ رشد راهبردهای مدیریت مشترک، مستلزم تجدید نظر در مدیریت متمرکز دولت و به‌خصوص مفهوم نظم و اجرای عدالت و اداره امور پلیس است؛ زیرا همکاری جامعه پایه و اساس موفقیت پلیس است. مشکل اساسی در پیشگیری از جرم آن است که دغدغه فرعی دستگاه‌های مسئول است و دغدغه اصلی هیچ‌یک از آنان محسوب نمی‌شود، درحالی‌که مردم از پلیس انتظار اقدام تام دارند و به محض وقوع هر جرمی بلافاصله انتظار حضور مقتدرانه پلیس و البته پاسخگوبودن او را دارند، اما واقعیت آن است که از پلیس نمی‌توان انتظار داشت که به‌تنهایی امر پیشگیری از وقوع جرم را سامان دهد و این مسئله

نیازمند مشارکت گسترده جامعه است. با عنایت به نتایج پژوهش حاضر و تحلیل آمار ۵ سال اخیر فرماندهی انتظامی استان کرمانشاه در حوزه‌های مرتبط با مواد مخدر و همچنین مطالعه طرح‌های پیشگیری و مقابله با مواد مخدر به نظر می‌رسد مبانی نظری مناسب و قوی برای اجرای طرح‌های پیشگیرانه مواد مخدر وجود نداشته و یا اینکه نحوه تدوین و اقدام از حالت تجربی و سلسله‌مراتبی و واکنشی است؛ به‌خصوص این‌که، طرح‌ها به‌صورت مقطعی اجرا می‌شوند که گاهی اوقات از کفایت لازم نیز برخوردار نیستند. به‌نظر می‌رسد پلیس در این مأموریت خطیر به‌تنهایی به‌عنوان پرچم‌دار عمل کرده و همکاری سازنده و مؤثری را از سایر دستگاه‌ها و ادارات دریافت نمی‌کند؛ تقویت این امر، بر انگیزه و انرژی کارکنان پلیس تأثیر مثبتی خواهد گذاشت. در ارزیابی اجرای طرح‌های پیشگیری از جرائم مواد مخدر بیشتر مبنای موفقیت یا شکست را آمار کشفیات مواد مخدر و دستگیری‌ها تعیین می‌کند که بر این اساس، ارزیابی‌های کیفی در بستر جامعه مغفول واقع می‌شود. همچنین گستردگی و تعدد مأموریت‌های پلیس به‌حدی است که یک کارشناس پلیس در موضوع پیشگیری از جرائم مواد مخدر موظف به ارائه خدمت در مشاغل و مأموریت‌های انتظامی دیگر نیز بوده و این مهم در نتایج و کیفیت اجرای طرح‌های پیشگیری از جرائم مواد مخدر مؤثر است. چنان‌چه در تهیه و تدوین طرح‌های پیشگیرانه از نظریات اساتید دانشگاهی، نخبگان، کارشناسان و انجمن‌های مردم‌نهاد استفاده شود، بهره‌گیری موجود که در حال حاضر بیشتر ناشی از کیفیت اجراست، گسترش پیدا خواهد کرد.

پیشنهادها

در مرحله نیازسنجی طرح‌های پیشگیری از جرم پیشنهاد می‌شود واحدهای ستادی پلیس با تعامل مستمر با نهادهای دخیل و مؤثر در این حوزه در مرکز، میزان جرائم و معضلات اجتماعی و گستردگی آنها برای لزوم پاسخ‌گویی پلیس را تعیین کرده و شاخص و میزان

سنجش انحرافات اجتماعی و جرائم و تشخیص ضرورت اقدام به صورت هماهنگ را به واحدهای تابعه خود در استان ابلاغ کنند. اهمیت این موضوع زمانی آشکار می‌شود که بدانیم در مرحله نیازسنجی انتخاب بهترین الگوی پیشگیری، منوط به دستیابی به درک عمیق و همگانی مجریان طرح نسبت به ماهیت جرم در بسترهای اجتماعی و اقتصادی خود دارد، نتایج این مرحله نشان خواهد داد که آیا تلاش‌های موجود برای کنترل جرم کافی است یا باید طرح‌های موجود ادامه یافته و یا اصلاح شود.

باتوجه به ضرورت توجه به مسائل بومی فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی در تدوین طرح‌های پیشگیری از جرم، پیشنهاد می‌شود این طرح‌ها براساس نیاز منطقه‌ای یا استانی در بحث مواد مخدر تدوین و اجرایی شود و از تدوین طرح در مرکز کشور و ارسال آن به استان‌ها خودداری شود و یا این که در کلیه مراحل تدوین طرح از نظرات خبرگان و کارشناسان هر استان استفاده شود. در بحث تهیه و تدوین طرح‌ها استفاده از نظرات اساتید دانشگاهی، نخبگان و کارشناسان خارج از پلیس مانند جامعه‌شناسان، روان‌شناسان، کارشناسان عملیات روانی، مسئولان اجتماعی، فرهنگی و رسانه‌ای، معتمدان محلی، کمیسیون اصلی و فرعی مبارزه با مواد مخدر در استانداری و فرمانداری‌ها و حتی معتمدان محلی تا حد زیادی در اثربخشی طرح‌ها تأثیرگذار خواهد بود.

همان‌طور که اشاره شد، ارزیابی مبانی نظری موضوعات پیشگیری از جرم، سهم بسزایی در تعیین اهداف و الگوهای پیشگیری از جرم دارد. ارزیابی مبانی نظری بر توصیف و سنجش میزان اعتبار منطق علت و معلولی میان تدابیر اتخاذ شده و پیامدهای پیشگیرانه مورد انتظار دلالت دارد، بدین مفهوم که چگونه فعالیت‌ها و تدابیر پلیسی منجر به تغییر در رفتارهای مجرمانه و کاهش میزان جرم خواهد شد، بنابراین پیشنهاد می‌شود با ارتقاء دانش مسئولان تدوین طرح‌های پیشگیری از جرم در سطح ستاد پلیس و مراکز استان از طریق دوره‌های توان‌افزایی تخصصی این حوزه، مبانی نظری طرح‌های پیشگیری از جرم به‌منظور افزایش اثربخشی آنها تقویت شود.

به نظر می‌رسد محاسبه هزینه - فایده طرح‌های پیشگیری به صورت علمی و اجرایی، حلقه مفقوده در طرح‌های موجود پیشگیری از جرم است که گنجاندن آن در طرح‌های آتی می‌تواند واقعیت‌های مهمی را به دست‌اندرکاران حوزه پیشگیری گوشزد کند، به این منظور پیشنهاد می‌شود با ارتقای دانش و مهارت لازم در بین کارکنان درگیر از طریق دوره‌های تخصصی مربوط، اثربخشی طرح‌های پیشگیری از جرم افزایش یابد. در نهایت به منظور هم‌افزایی در نتایج اجرای طرح‌های پیشگیری از جرم پیشنهاد می‌شود ارزیابی طرح‌ها در دو کارگروه، یکی داخل پلیس و دیگری خارج از سازمان صورت پذیرد و در یک کمیته مشترک علل توفیق یا شکست و ارائه راهکارها احصاء و ابلاغ شود.

سپاسگزاری

پژوهشگران از همکاری فرماندهان، مدیران و کارشناسان فرماندهی انتظامی استان کرمانشاه که در برگزاری جلسات مصاحبه فردی و گروهی مشارکت کردند، تشکر و قدردانی می‌کنند.

منابع

- اکبری، عباسعلی. (۱۳۹۳). بررسی و نقد سیاست جنایی حاکم بر جرایم مواد مخدر در ایران با تاکید بر اصلاحیه سال ۱۳۸۹ قانون مبارزه با مواد مخدر. *پژوهش‌نامه حقوق کیفری*، ۵(۲)، صص ۷-۳۴. قابل بازیابی از: https://jol.guilan.ac.ir/article_47.html
- پرومند جزی، شهزاد. (۱۴۰۰). اثربخشی سیاست‌های پیشگیری اولیه در بین نوجوانان با لحاظ مزایا و لذت ناشی از مصرف مواد مخدر. *پژوهش‌نامه اقتصادی*، مقالات آماده انتشار. قابل بازیابی از: https://joer.atu.ac.ir/article_13057.html

درویشی، صباد؛ بختیاری، لطفعلی و گله جاری بهمین. (۱۴۰۰). چالش‌های انتظامی در پیشگیری از اعتیاد از طریق مقابله با توزیع مواد مخدر صنعتی (مطالعه موردی کلانتری‌های شهرستان کرمانشاه). *فصلنامه علمی/اعتیادپژوهی*.

۱۵(۶۰)، صص ۶۷-۹۶. قابل بازیابی از: <https://etiadjpajohi.ir/article-1-2500-fa.html>

رایجیان اصلی، مهرداد. (۱۳۸۴). *حمایت از بزهدیدگان در جرایم مواد مخدر*. علوم جنایی، گزیده مقالات آموزشی برای ارتقاء دانش دست‌اندرکاران مبارزه با مواد مخدر در ایران. جلد دوم. تهران: انتشارات سلسبیل.

عباجی، مریم. (۱۳۸۷). *طرح تدوین برنامه ملی پیشگیری از جرم*. تهران: کمیسیون پیشگیری از جرم، مرکز مطالعات راهبردی معاونت حقوقی و توسعه قضایی قوه قضائیه.

فرجیها، محمد و الله‌وردی، فرهاد. (۱۳۹۳). رویکرد جرم‌شناسی فرهنگی به تغییر الگوی مصرف مواد مخدر در میان جوانان. *آموزه‌های حقوق کیفری*، ۱۱(۷)، صص ۸۳-۱۰۶. قابل بازیابی از:

https://cld.razavi.ac.ir/article_767.html

فرجیها، محمد. (۱۳۸۹). *طرح پژوهشی برنامه ملی پیشگیری از جرم*. تهران: مرکز تحقیقات کاربردی پلیس پیشگیری نیروی انتظامی.

فرجیها، محمد. (۱۳۹۴). *تقریرات درس سیاست جنایی*، مقطع دکتری مدیریت پیشگیری از جرم. تهران: دانشگاه علوم انتظامی امین.

۶۳

محدزاده، سیدرضا و همکاران. (۱۳۹۰). *طرح تحقیقاتی ارزیابی وضعیت سکونتگاه‌های غیر رسمی شهر کرمانشاه در رابطه با سوء مصرف مواد و رفتارهای پرخطر و تدوین برنامه مداخله مشارکتی*. مرکز تحقیقات سلامت دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی کرمانشاه

محمدنسل، غلامرضا. (۱۳۸۸). *پلیس و سیاست پیشگیری از جرم*. تهران: انتشارات مرکز تحقیقات کاربردی پلیس پیشگیری نیروی انتظامی.

مهدنژاد، حافظ. (۱۳۹۹). تعیین پهنه‌های جغرافیایی قاچاق مواد مخدر کلان‌شهر مرزی کرمانشاه. پژوهش‌نامه مطالعات مرزی، ۸(۴)، صص ۹۹-۱۲۶. قابل بازیابی از: http://bss.jrl.police.ir/article_95995.html

میرمحمدصادقی، حسین. (۱۳۷۹). *شتستوی اموال کثیف ناشی از جرم*. مجموعه مقالات (سخنرانی‌های داخلی)، همایش بین‌المللی علمی - کاربردی جنبه‌های مختلف سیاست جنایی در قبال مواد مخدر.

نجفی ابرندآبادی، علی حسین و هاشم بیگی، علی. (۱۳۷۷). *دانشنامه جرم‌شناسی*. چاپ اول. تهران: انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.

نجفی ابرندآبادی، علی حسین. (۱۳۸۰). *از حقوق کیفری تا حقوق کیفری صغار*، دیباچه در: حقوق کیفری کودکان. مریم عباجی، مولف. تهران: انتشارات مجد.

نجفی ابرندآبادی، علی حسین. (۱۳۸۴). سیاست جنایی از کتاب علوم جنایی، گزیده مقالات آموزشی برای ارتقاء دانش دست‌اندرکاران مبارزه با مواد مخدر در ایران. کمیته معاضدت قضایی ستاد مبارزه با مواد مخدر و جرم سازمان ملل متحد در ایران. جلد دوم. چاپ اول. تهران: نشر سلسبیل.

نوروزی، بهرام؛ بارانی، محمد و سرکشیکیان، سیدمحمدحسین. (۱۳۹۰). پیشگیری از جرم از نظریه تا عمل با تاکید بر نقش پلیس. تهران: مرکز تحقیقات کاربردی پلیس پیشگیری نیروی انتظامی.

هندیانی، عبدالله. (۱۴۰۰). تدوین سناریوهای پیشگیری و مبارزه با مواد مخدر. آینده پژوهی مدیریت، ۳۲(۱)، صص ۷۴-۸۹. قابل بازیابی از: https://jmfr.srbiau.ac.ir/article_17974.html

Biswas, S. (2021). Drug Abuse and Drug Trafficking: Non-Traditional Security Threats in Post-Soviet Central Asia. *Asian Journal of Legal Education*, 8(2), 247-258. Retrieved from: <https://doi.org/10.1177/23220058211025964>

Eklblom Paul (2001). *The Conjunction of Criminal Opportunity: A Framework for Crime Reduction Toolkits; Policing and Reducing Crime Unit*; Home Office, London, U.K. Retrieved from: www.crimereduction.gov.uk

Qiuda Zheng, Yuan Ren, Zhe Wang, Jinhua Liu, Yu Zhang, Wenting Lin, Jianfa Gao, Kevin V. Thomas, Phong K. Thai. (2021). Assessing patterns of illicit drug use in a Chinese city by analyzing daily wastewater samples over a one-year period, *Journal of Hazardous Materials*, 417(2021). Retrieved from: <https://doi.org/10.1016/j.jhazmat.2021.125999>

Syaiful Rizal, Sofian & Junaedi, Deddy. (2021). Educational Efforts In Managing Narcotics Abuse. Perspective SANI (Indonesian Anti-Narcotics Celebrities) And BNN (National Narcotics. Agency). *PEDAGOGIK: Journal Pendidikan*, 8(1), pp 220-259. Retrieved from: <https://doi.org/10.33650/pjp.v8i1.2180>

